

Etnološka biblioteka

Knjiga 73

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
Prof. dr Saša Nedeljković
Prof. dr Ljiljana Gavrilović

*Recenzentska komisija za etnologiju i antripologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

Prof. dr Ivan Kovačević, prof. dr Vesna Vučinić,
dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof. dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banjaluci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd), dr Srđan Katić (Istorijski institut, Beograd), dr Aleksandar Krel (Etnografski institut SANU, Beograd).

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava Ministarstva
kulture i informisanja Republike Srbije

**URBANI KULTURNI IDENTITETI
I RELIGIOZNOST U
SAVREMENOM KONTEKSTU**

Tematski zbornik

**Uredio
Danijel Sinani**

**Beograd
2013**

Urbani kulturni identiteti i religioznost u savremenom kontekstu

Etnologija i antropologija su dugo i često povezivane s proučavanjem tradicionalnih i seoskih kultura - u slučaju prve, ili plemenskih i egzotičnih kultura - u slučaju druge (ko)discipline. Međutim, nova srpska antropologija je često izlazila iz pomenutih okvira, a samo letimičan pogled na domaće etnološko/antropološke kurikulume u poslednje dve decenije, pokazaće da istraživanje i proučavanje tradicionalne kulture konstantno gubi korak za "savremenim" temama i fenomenima. Prethodno rečeno je još jasnije kada se ima u vidu činjenica da je antropologija inicijalno formulisana upravo kao nauka o Drugima. Dok su antropolozi kolonijalnih sila svoje Druge pronalazili na udaljenim novoosvojenim prostorima, u kontinentalnoj Evropi je drugost istraživana na mnogo dostupnijem i poznatijem terenu – u okviru sopstvenih tradicijskih "društava" i seoskih kultura. Nestajanjem elemenata koji su takvu drugost činile bitno različitom od gradskog života, te kontinuiranim migracijama na relaciji selo – grad, istraživački fokus etnologa i antropologa se izmešta u novo okruženje. Na svojevrsan na-

čin, ruralno je, dakle, ustupilo mesto urbanom u mnogim segmentima antropoloških istraživanja, ali, paradoksalno, i pored konstatovanog stanja stvari, proučavanjima urbanih kulturnih identiteta u domaćoj etnologiji i antropologiji nije se pristupalo sistematski, niti postoje publikacije u kojima bi bili objedinjeni rezultati do kojih se u razmatranju fragmenata navedenih fenomena došlo.

Ovaj zbornik predstavlja kompilaciju nekoliko različitih studija slučaja, koje za temu imaju urbane kulturne identitete i religioznost u savremenom okruženju i, iako se njime u domaću nauku ne uvode sistematska proučavanja ove oblasti, njegov značaj leži pre svega u činjenici da on donosi sveža promišljanja starih i novih problema, uvodi u polje istraživanja nove tematske oblasti i nagoveštava u kojim sve pravcima može da bude angažovana antropološka misao.

Tako, u uvodnoj studiji *Neki problemi proučavanja identiteta u Srbiji*, Ivan Kovačević i Vladimira Ilić razmatraju probleme na koje se može naići prilikom proučavanja savremenih kulturnih identiteta, bilo da se radi o njihovim etničkim, rodnim, regionalnim, lokalnim, grupnim ili individualnim parametrima. Bojan Žikić i Marija Ristivojević se u tekstu *Beograd kao kulturni simbol: mogući temat etnološkog i antropološkog proučavanja u okviru pokušaja formulisanja predloga za Beogradske studije*, zalažu za formiranje multidisciplinarnih, akademskih beogradskih studija, u okviru kojih bi etnološko-antropološka problemska posebnost trebalo da bude sadržana u proučavanju korišćenja Beograda u smislu kulturnog simbola u kulturnoj komunikaciji, te proučavanju kulturnih identiteta nastalih

upotrebom ovog kulturnog simbola. U tekstu *O (ne)mogućnosti zaštite religijskih koncepata i praksi kao nematerijalne kulturne baštine u kontekstu pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji*, Miloš Milenković, imajući u vidu pojedina rešenja kojima se pribeglo u Zakonu o crkvama i verskim zajednicama, ukazuje na rizik suočavanja sa spornim situacijama prilikom definisanja "pripadnosti" kulturnog nasleđa, u kontekstu procesa pristupanja Evropskoj uniji, te predlaže model kojim bi se predupredili problemi prilikom dalje izrade regulative u vezi sa zaštitom kulturnog nasleđa. Ljubica Milosavljević i Marko Pišev, u radu *Prilog proučavanju urbanog kulturnog nasleđa putem dekonstruisanja procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema u Srbiji: preliminarna razmatranja* dekonstruišu proces konstruisanja starosti kao društvenog problema u Srbiji sredinom 19. veka, koji je zavisio od društvenih kretanja u gradu kao mestu u kojem je starost počela da se razvija na drugačiji način od one starosti koja je pripadala seoskoj sredini i u kojoj je bila samo lični ili porodični problem. U tekstu *Predstave o rokenrolu kao urbanom kulturnom nasleđu*, Marija Ristivojević i Bojan Žikić analiziraju specifičnosti lokalnih poimanja rokenrola i urbanosti na primeru novog talasa osamdesetih godina dvadesetog veka u Beogradu. U radu pod nazivom *Mesta straha: tretman urbanih fenomena u modernoj horor prozi – antropološka perspektiva*, Marko Pišev i Ljubica Milosavljević analizirajući fenomene vezane za gradski prostor kao mesto odvijanja "urbanog horora", na primeru tri moderne horor pripovetke i primenom strukturalno-semiotičkog metoda,

pokušavaju da proniknu u strukture smeštene u zaleđu kulturnih predstava koje metropolu mogu da učine mestom i izvorštem zla. Ana Banić Grubišić u tekstu *Slika grada u filmovima postapokalipse*, na osnovu popularnih kinematografskih predstava o gradu budućnosti, opisuje dva najčešća tipa grada budućnosti nakon apokalipse – futuristički grad napredne tehnologije i mali grad nazadne tehnologije i razmatra odnos prema gradu i gradskom životu uopšte. Ivana Gačanović u radu pod nazivom *O decentriranju navijačkih identiteta: ima li romantike u navijanju?* pažnju usmerava na identifikacione markere koji se koriste prilikom formiranja demarkacionih linija između svoje i sebi suprotstavljenje navijačke grupe, na specifičan način delimičnog izdvajanja iz sopstvene grupe, kao i na reverzibilni proces međudejstva kreiranja ličnog identiteta i navijačkih praksi. U tekstu *Religija i emocije: mogući pravci izučavanja*, Vladimira Ilić i Mladen Stajić se bave emocijama u religijskom kontekstu - pored ostalog, uticajem religije na emocije putem pobuđivanja, regulacije i upotebe emocija, te postavljaju pitanje svetih emocija kao posebne kategorije emocija i relativizuju hrišćanski oblikovane koncepte samokontrole i poniznosti kao ljudskih vrlina. Nina Kulenović i Danijel Sinani u radu *Altrernativni religijski identiteti: Crkva Isusa Hrista svetaca poslednjih dana – opšti podaci i struktura organizacije* razmatraju opšte podatke vezane za osnivanje, učenja i verske prakse Crkve Isusa Hrista svetaca poslednjih dana, kao i strukturu njene organizacije i njenog sveštenstva. Na kraju, u tekstu pod nazivom *Kratka istorija Crkve Isusa Hrista SPD u svetu i na prostoru bivše Jugoslavi-*

je, Mladen Stajić i Nina Kulenović predstavljaju istorijat Crkve Isusa Hrista svetaca poslednjih dana, počev od otkrovenja Džozefa Smita, prateći delovanje osnivača i najznačajnijih predsednika, kao i pojedine promene u njenoj religijskoj dogmi i praksi. U tekstu su predstavljeni i najznačajniji događaji u razvoju organizacije na prostoru bivše Jugoslavije, kao i njena struktura u Srbiji danas.

Svi radovi u ovom zborniku nastali su kao rezultat istraživanja na projektima: *Urbano kulturno nasleđe i religioznost u savremenom kontekstu i okruženju* Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, *Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva* (177035), *Identitetske politike Evropske unije: prilagođavanje i primena u Republici Srbiji* (177017) i *Трансформација културних идентитета у савременој Србији у Европска унија* (177018) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Na samom kraju predgovora, iskoristiću priliku i prostor koji mi je na raspolaganju da se zahvalim Ministarstvu kulture i informisanja na podršci koju je pružilo u realizaciji ovih istraživanja, svim učesnicima projekta i autorima koji su doprineli kvalitetu ovog izdanja, kao i Nini Kulenović i Mladenu Stajiću na svesrdnoj pomoći prilikom pripreme zbornika, te našem izdavaču - Srpskom genealoškom centru i kolegi Miroslavu Niškanoviću.

Danijel Sinani

Ivan Kovačević
Odeljenje za etnologiju i
antropologiju
Filozofskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu
ikovacev@f.bg.ac.rs

Vladimira Ilić
Doktorand Odeljenja za
etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu
sindzulejke@gmail.com

Neki problemi proučavanja identiteta u Srbiji¹

Apstrakt: U radu se ispituju mogućnosti proučavanja identiteta kroz preciziranje pojedinih oblika identitetskih praksi. Etnički identitet se posmatra kroz konstrukcionističku prizmu, a rodni identiteti kroz kritiku rodnih i gender studija. Proučavanje identiteta posebnih grupa koje su predmet socijalne politike ili delovanja nevladinih organizacija tretira se kao neoegzotizacija tih grupa i negira se diskriminatorska selekcija tih grupa kao objekta antropološkog proučavanja. Regionalni i lokalni identiteti se posmatraju u fokusu njihove konstrukcije koja potiče iz političke ili ekonomske sfere. Grupni i pojedinačni identiteti kao predmet antropološkog proučavanja sagledani su kako iz ugla antropologije, tako i iz ugla sociologije i psihologije kao primarnih

---

¹ Ovaj rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu Ministarstva kulture i informisanja: "Urbani kulturni identiteti i religioznost u savremenom kontekstu i okruženju" i na projektu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije br. 177035.

disciplina u proučavanju grupa i pojedinca. Zaključak je da antropologija može dati značajan doprinos proučavanju različitih vrsta identiteta, ali da identitet ne može supstituisati destruisani pojam kulture koji je dugo bio glavna odrednica mesta antropologije u okviru društvenih i humanističkih nauka.

Cljučne reči: identitet, antropologija, Srbija, etnički identitet, regionalni identitet, rodni identiteti, lokalni identitet, nevladine organizacije, grupni identitet, individualni identitet.

Savremeni kulturni identiteti se ispoljavaju u svim porama života, i u mišljenju i u delanju. Raznovrsnost identiteta, nivoa i načina njihovog ispoljavanja i sveobuhvatnost njihovog višestrukog prožimanja života dovodi u sumnju mogućnost partikularnog proučavanja "identiteta". Zapravo, šta se to uopšte može proučavati, a da nema veze sa nekim identitetom. Ukrštajući dekonstrukciju i konstrukciju postpostmoderni antropolozi su našli spasonosno rešenje transformišući antropologiju u identitologiju. Na taj način su neki antropolozi pokušali da pronađu novi antropološki zabran, suočavajući se sa nesposobnošću da rekonstruišu pojam kulture, koji je delimično opravdano razmontiran kao osobenost određenog plemena - naroda - kulture. Dekonstrukcija pojma "pleme" započeta je još početkom dvadesetog veka demontažom evolucionističkog pojmovnog aparata, a u potpunosti završena nestankom kolonijalnih imperija početkom druge polovine dvadesetog veka. Pojam naroda je dekonstruisan konstruktivističkim pristupom etnicitetu (Prelić 1996), što je pak posledica političke transformacije etničke esencije u etničko

opredeljenje u francuskoj revoluciji, mada je do teorijskog etabliranja konstruktivizma došlo tek u drugoj polovini XX veka.² Formalizovan u popisima stanovništva gde se popisivani slobodno nacionalno opredeljuju, konstruktivistički pristup je učinio nemogućim bilo kakvo esencijalističko arbitriranje nečijeg etniciteta. Na kraju, preostali pojam kulture, nastao kao bekstvo od plemena i naroda u nastojanju da se nekako opiše proučavana zajednica, u postmodernoj i postkulturnoj kritici je doveden u pitanje kao esencijalizujući, homogenizujući, egzotizujući i postvarujući (Kovačević, 2008). Umesto rekonstrukcije pojma "kultura", kroz kritiku postkulturne kritike, lakši put je bio stvoriti ili upotrebljavati novi pojam pod čiji krov će se skućiti celokupno antropološko istraživanje. To je odgovaralo antropolozima iz različitih antropoloških tradicija.

Etnički identiteti

Etnologijama nastalim u tradicijama, koje sežu u romantizam, tada je formiran zadatak da se prouči etnos, i to primarno "naš" etnos, da se on razgraniči od drugih etnosa

---

² Uzroci kasne dekonstrukcije esencijalističkog poimanja etniciteta se nalaze u istorijskim okolnostima nastanka i trajanja evropskog romantizma, kasnog stvaranja nekih nacionalnih država, etničkim sukobima koji se pružaju kroz ceo devetnaesti i dvadeseti vek, etničkim odrednicama najznačajnijih pravnih dokumenata u nekim zemljama i dugom i neprekinutom postojanju "nacionalnih ustanova", itd.

i da se te granice ispišu na geografskoj karti dajući okvire ratnih ciljeva. Od trenutka kada je taj posao u evropskoj etnologiji bio dovršen, a ratovi oko nacionalnog ujedinjenja uglavnom završeni, etnografska komponenta tog zadatka je prestala da ima svoj razlog postojanja.³ Sredinu dvedesetog veka takve etnologije su provele u stanju hibernacije ili kliničke smrti (Kovačević, 2005; Kovačević, 2008) i dekonstrukcija pojma "etnos" je došla kao spas, što, uz usvajanje osnovnih pojmova konstruktivizma, omogućuje da se vrati na "dobro staro proučavanje etnosa". Ipak, to proučavanje nije ono "dobro staro" jer je konstruktivizam uspostavio nove relacije i u centar postavio etnos kao konstrukt, čime je ranije "etnička istorija" postala istorija konstruisanja etniciteta ili istorija političkih, književnih, naučnih, crkvenih i inih nastojanja da se konstruiše određeni etnicitet. Na taj način istraživanje nacionalnog identiteta postaje istraživanje malog obima jer se ne mogu opetovati jednom već istraženi mehanizmi izgradnje jednog određenog etniciteta.

Rodni identiteti

U drugim antropološkim tradicijama, koje su destrukcijom pojmova "pleme" i "kultura", naizgled, ostale bez pred-

---

³ To ne znači da se u Evropi i posle toga nisu vodili etnički ratovi, već samo da na romantizmu koncipirana etnologija nije bila učesnik u koncipiranju ratnih ciljeva, niti u određivanju posleratnih granica.

meta svog istraživanja, novi, spasonosni identitet je stigao iz politike, i to iz feminističkih pokreta. Tzv. gender studije su "otkrile" rodne identitete, mada su rodne uloge bile dobro poznate u konstituisanoj sociologiji dvadesetog veka, daleko pre novog talasa feminizma i gender-a. Time je dobijena alatka za naoko relevantne studije svega/biločega sa ciljem da se u tom svemu/biločemu utvrde rodni identiteti. Međutim, i tu su nastupili problemi zbog malog i verovatno konačnog broja identiteta. Čak i kada bi se muškom i ženskom rodnom identitetu dodali i identiteti "između" (LGBT), to su dva (brojčano) dominantna identiteta proširena sa trećim, četvrtim ili petim, čime se iscrpljuje vizura rodnih identiteta. Pri tome, vrlo je teško prihvatiti da se radi o posebnim proučavanjima već samo o nečemu što bi trebalo da bude uobičajen aspekt svakog proučavanja. Izdvajanje tzv. gender studija ili ženskih studija je getoizacija istih i alibi tradicionalistima da ignorišu rodni aspekt, čak i kada je vrlo značajan za predmet proučavanja, kao i pridavanje prevelikog značaja tom aspektu tamo gde ga zapravo i nema ili nije od značaja. Ovde se ne radi o zakrivljenostima i epistemološkoj neodrživosti radikalnog feminizma (Antonić, 2011: 13-29) već o isticanju da posebnost rodnih ili ženskih studija nanosi štetu znanju u društvenim naukama, čineći zabran koji opravdava izostavljanje ovog aspekta i onemogućava integrisanje u sveukupna antropološka (sociološka, politikološka, socijalnopsihološka, itd.) istraživanja. To je posebno nepotrebno jer postoje discipline koje su od akademskog etabliranja imale kao jednu od svojih osnovnih teorijskih polazišta podelu rada i kao važan zadatak ispitivanje podele

rada u društvu (sociologija i antropologija). Nema antropologa koji, ispitujući zadato "pleme", selo, ostrvo, kulturu ili narod, nije opisao muške i ženske poslove, uloge, odnose itd. i nisu bile potrebne radikalne feministkinje da antropolozima to otkriju. U slučajevima društava sa izrazitom nadmoći jednog pola, javlja se nemogućnost jednakog advokatisanja ("reprezentacije"), etabliranog u postmodernom pokušaju destrukcije antropologije, prisutnom kod onih antropologa koji nisu primetili autodestrukciju prihvatanja tih ideja. To što je nemoguće jednako advokatisati obe strane u neravnomernom odnosu moći ne znači da je nemoguće antropološki opisati stvarni odnos dominacije, već samo da je advokatisanje naspojivo sa naukom. Nije sporan uticaj vrednosti i ideologija na nauku, ali je sporno to proglasiti za epistemološko načelo, umesto nastojanja da se taj uticaj minimizira kroz težnju ka idealu objektivnosti. Svaka vrsta zastupništva, rodnog ili bilo kog drugog, znači svesno odstupanje od ideala objektivnosti, izlazak iz granica naučnog istraživanja i ulazanje u političku arenu u kojoj važe druga pravila i deluju drugi akteri. No, to predstavlja izlazak iz naučne zajednice i ulazak u jednu drugu, koju karakteriše politička borba za vlast a ne suprostavljanje argumenata. I reprezentacija i insistiranje na partikularnosti su sigurni znaci takvog ishoda, a levitiranje na granicama - izraz nesigurnosti ili neiskrenosti.

NGO-logija

Proširenje identitetskih istraživanja je potom krenulo u pravcu istraživanja grupa koje su izložene socijalnoj de-

gradaciji, poput izbeglica, beskućnika, obolelih od teških bolesti, žrtvi različitih nasilja itd. U saglasju sa delovanjem ideologije političke korektnosti zasnovanoj na modernom shvatanju i tumačenju ljudskih prava, najčeće operacionalizovane kroz delovanje NGO, nastaje "NGO-antropologija" koja velikim delom izlazi iz okvira nauke, pa samim tim i antropologije. Nije primaran naučni, već politički izbor proučavanih. U "NGO-antropologiji" nije nauka ta koja formuliše strategije i primarne naučne zadatke, već je to ideologija ljudskih prava koja se operacionalizuje kroz definisanje vulnerabilnih ili ugroženih grupa, te se onda pristupa njihovom proučavanju bez obzira na to da li takvo proučavanje ima naučni značaj i rezultati tih proučavanja samo potvrđuju ono što se i pre proučavanja znalo o ugroženosti tih grupa. Antropologija nije socijalni rad. Socijalnim radom se bave državni organi formirani sa tom svrhom i umotavanje socijalne politike u antropološko odelo, tako što će se ispitivati identitet grupa koje su predmet socijalnog rada, samo je drugo ime za pretvaranje antropologa u humanitarce a antropoloških institucija u humanitarne NGO.

Posebnu ulogu u stvaranju "NGO-antropologije" ima medicinska antropologija kao antropološka subdisciplina koja deluje u pravcu fokusiranja na vulnerabilne grupe i nalazi se na granici nauke, primenjene nauke i socijalnog rada. I kada se istraživanja takvih grupa, usmerena finansiranjem, vrše u punom metodološkom kapacitetu, tematski izbor i izbor proučavanih nije vođen naučnim razlozima već socijalano-političkim.

Kada se antropološkinja, iz uže subdiscipline medicinska antropologija, sticajem porodičnih okolnosti našla u Beogradu, od svega što stručnjak njene specijalizacije može videti, ona je videla male Rome kako skupljaju papir i uz pomoć domaćih stručnjaka pokrenula istraživanja, dobila finansiranje, sprovela istraživanje i napisala knjigu. (Simpson-Hebert i dr, 2006). Nije joj se učinilo značajnim da postavi istraživanje i pronade sredstva za proučavanje odnosa pacijant-lekar u srpskim bolnicama, poremećaja izazvane nestašicama i neredovnim snabdevanjem lekovima, razlika između medicinskog i kulturnog poimanja bolesti i zdravlja, savremenog poimanja zdravog tela u mlađim kategorijama stanovništva, kulturnih determinanti dijabetesa ili srčanih oboljenja, značaja pušenja i alkohola u kulturi i njihov uticaj na zdravlje stanovništva i još mnogo toga što bi moglo da zainteresuje medicinskog antropologa. Drugi slučaj je dolazak u Srbiju Fulbrajtovog stipendiste, takođe medicinskog antropologa sa Havaja. Dilema, izazvana prethodnim slučajem, o tome da li se radi o antropologu ili antropologu, pretočena u pitanje da li je sa Havaja došao u Srbiju da proučava Rome, razrešena je potvrdnim odgovorom na pitanje.

To, svakako, ne znači da se između medicinske antropologije i "NGO-antropologije" može staviti znak jednakosti, već samo da fondovi i grantovi humanitarnih organizacija često usmeravaju medicinske antropologe da se bave vulnerabilnim grupama zbog njihovog vulnerabilnog

identiteta, a ne zato što njihovo proučavanje može dati značajne naučne rezultate.⁴

I "NGO-antropolozi" kao i nevladine organizacije koje se bave identitetom manjinskih grupa (A. Banić-Grubišić, 2010) često utiču na njihovu reegzotizaciju ili dodatno učvršćivanje identiteta, koji ih je i učinio predmetom humanitarnog rada i "NGO-antropologije". Profesionalizacija nevladinih organizacija i "NGO-antropologa" i vezivanje lične egzistencije za egzistiranje takvih grupa vrlo lako stvara stav da će nestankom posebnosti i vulnerabilnosti tih grupa prestati razlog za finansiranje NGO i "NGO-antropologa". Na primer, može biti potrošeno mnogo para za "istraživanje izbeglica u kolektivnim centrima", para kojima bi se moglo izgraditi nekoliko kuća kao preduslova da se izbeglice integrišu u novu sredinu i prestanu da budu izbeglice.

Regionalni i lokalni identiteti

Politička i ekonomska regionalizacija prate ili stvaraju regionalne identitete. Regionalni identiteti su jednako proizvod konstrukcija kao i nacionalni identiteti, samo što je

---

⁴ Opstajanje jasnog razdvajanja naučnika antropologa od primenjenih antropologa, koji takođe vrše istraživanje ali primenjenog karatera, otklonilo bi mnoge nesporazume. I pored postojanja dvaju asocijacija u antropološki najbrojnijoj zemlji (SAD), brkanje antropologije i primenjene antropologije potiče upravo odatle.

konstrukt jednostavniji i, uglavnom, ne pretenduje da regionalni identitet izgradi kao nacionalni. Konstrukcija regionalnih identiteta je rezultat težnje ka deobi političke i ekonomske moći. Konstruktori regionalnih identiteta, pa i proučavaoci njihovog konstruisanja, izloženi su sumnjičenju za razaranje nacionalnog bića, potencijalni separatizam, i to kako od esencijalistički ubeđenih nacionalista tako i od političkih centralista koji teže da moć koncentrišu u jednom centru, suprotstavljajući se regionalnoj autonomiji.

Nekadašnja spska etnologija se, pre više od pola veka, bavila geografskim regionima i to kaskajući za geografskim determinantama i granicama regiona (planina, reka, uzvišica, potok). Krajnji rezultat je bilo navodjenje granica tzv. predeonih celina, koje su služile za određivanje teritorije na kojoj treba izvršiti opis narodnog života i običaja. Proučavanje starih etnografskih i antropogeografskih monografija predeonih celina pokazalo bi koliko su te "celine" bile rezultat regionalnog identiteta stanovništva, a koliko su ih propisali geografi po orografskim i hidrografskim katakteristikama terena (brdo, potok). Prema tome, regionalni identiteti u prošlosti mogu biti predmet istorijsko-antropoloških proučavanja, jednako kao što antropologija savremenosti može proučavati izgradnju novih regionalnih identiteta u uslovima delovanja centrifugalnih socijalnih sila koje teže regionalizaciji Evrope, pa samim tim i evropskih nacionalnih država. Ideja o tome da će izrazita centralizacija, koja je na sceni u Srbiji već skoro četvrt veka, biti demontirana u korist regiona, predstavlja

polazište za etabliranje regionalnih identiteta i crtanje regionalnih granica budućih regionalnih samouprava. Svi ti pokušaji jesu legitimni predmet antropologije tj. proučavanja koja se metodološki oslanjaju na konstrukcionističke postavke antropologije etniciteta, a temeljno zadiru i u političku antropologiju. Ipak, ni starih regionalnih identiteta ni onih koji su u nastajanju ili iščekivanju nema nebrojeno, pa je i taj zadatak antropologije ograničenog obima. Pogotovo ako se shvati kao predmet istraživanja. Ukoliko se, pak, konstrukcija regionalnog identiteta shvati kao aspekt proučavanja svih drugih predmeta antropološkog istraživanja, može biti plodnija kao deo pojedinih interpretacija, mada će biti daleko teža u potpunom odsustvu specijalnih studija regionalnog identiteta.

Slično je sa lokalnim identitetima, bilo da se radi o urbanim ili ruralnim sredinama. U osnovi konstrukcije tih identiteta su motivi konstruktora. U većim sredinama konstruktori su bliži politici, u osnovnom smislu reči, a najčešće su oni sami političari na vlasti koji kreiraju identitet grada kao dosta jednostavan i upadljiv dokaz svoje aktivnosti, tj. pravilnog izbora građana koji su ih glasanjem doveli na funkcije koje obavljaju. U manjim, pretežno ruralnim sredinama, konstruktori imaju motivaciju i u ekonomskoj sferi, jer se izgradnjom lokalnog identiteta mogu lakše brendirati lokalni proizvodi (posebno poljoprivredni). Stoga su pokretači konstrukcije identiteta najčešće preduzetnici (u poljoprivredi ili prehrambeno-prerađivačkoj proizvodnji), koji angažuju lokalnu kulturnu elitu da kreira identitetske manifestacije ili bilo koje druge elemente

identiteta koji se mogu potom, uvezano sa određenim proizvodom, plasirati na tržištu. (Kovačević, 2006a: 109-153). Moguć je i obrnuti put gde konstruktor identiteta (pojedinaac ili manja grupa) može imati sam identitet kao osnovni pokretač i cilj, koji se obično definiše kao želja da se "i naše mesto nađe na karti sveta"⁵, ali se teško može realizovati ukoliko nema ekonomsko zaleđe iz nekog ekonomskog interesa. I u slučaju konstrukcija lokalnih identiteta moguć je direktan antropološki pristup, tj. fokusiranje istraživanja na agense i mehanizme samog konstruisanja. Više takvih istraživanja može dati uopšteniju sliku o potrebama za lokalnim identitetima i zadovoljavanju tih potreba, što uključuje nosioce i načine tog zadovoljavanja. U zavisnosti od veličine sredine i mogućih regionalnih razlika, takvih uopštavajućih analiza u Srbiji ne može biti mnogo, s tim što im moraju prethoditi desetine istraživanja pojedinih slučajeva, kao što su u ruralnim uslovima podizanje spomenika Rokiju ili Turijska kobasicijada, odnosno, direktne rasprave o identitetu i simbolima gradova u političkoj, medijskoj i turističkoj sferi.

Grupni identiteti

Nebrojene društvene grupe mogu imati grupni identitet. I to, naizgled, otvara nepregledno polje antropološkom

---

⁵ Možda najpoznatiji projekt upisivanja "našeg mesta na kartu sveta" je podizanje spomenika filmskom junaku Rokiju u Žitištu (Mijić, 2012 ;Erdei 2012: 169-205).

istraživanju identiteta. To može biti identitet grupe navijača nekog fudbalskog kluba koji se ogleda u kostimima i rekvizitima ili identitet podgrupe navijača tog istog kluba koji se ogleda u odvojenim parolama i oznakama i realizuje kroz sukobe sa drugom navijačkom grupom istog kluba. To može biti identitet učenika jednog razreda osnovne škole koji se razlikuje i nastoji da te razlike prikaže u odnosu na druge razrede iste godine školovanja ili svih učenika jedne škole koji se ogledaju u pogrđnim nazivima pa i sukobima i "zakazanim tučama" između učenika dvaju škola. To može biti identitet različitih smena radne akcije ili kampovanja koji dovode do sukoba koje je u nekim slučajevima dnevna politika pogrešno dovodila u vezu sa nacionalnim sastavom smena radnih akcija. To može biti identitet zaposlenih u nekoj kompaniji ili zaposlenih u menadžmentu iste te kompanije, identitet na kome insistira sama kompanija, od uniformi sa oznakom kompanije do obaveznog zajedničkog provođenja vremena za vikend i bavljenja odredjenim aktivnostima. Drugim rečima, identitet, više ili manje, postoji u svakoj grupi. Čak i sasvim slučajna grupa kao što je grupa putnika u autobusu može imati identitet ukoliko se javi potreba prelaska u drugi autobus usled kvara i borbe za prvenstvo ulaska u novo vozilo u odnosu na novopristigle putnike.

Ipak to ne znači da je antropologija dobila novo bezgranično polje istraživanja identiteta društvenih grupa. Određujući svoje polje istraživanja koje društvene grupe čine u značajnoj meri, do te mere, čak, da su i postojala određenja sociologije kao nauke o društvenim grupama

(Popović, 1966), sociologija je identitet društvene grupe postavila kao jedan od osnovnih faktora koji određeni broj pojedinaca čini društvenom grupom. U jednoj od najpoznatijih socioloških definicija društvene grupe sadržan je pojam "kontinuiranih i aktivnih kolektivnih stavova" (Gurvič, 1965: 316), što se antropološki može pročitati i kao identitet. Međutim, ne može se očekivati da će sociološko istraživanje društvenih grupa ostati na elementima opisa kao što su sadržaj, veličina, trajanje, ritam, raspršenost, razlog postojanja, način ulaska, stepen ispoljavanja, funkcije itd. (Gurvič, 1965: 320-365) već je sasvim jasno da će uključiti i grupni identitet, čime takva proučavanja ne mogu biti nikakav antropološki ekskluzivitet na kome bi se pak mogla graditi zamena centralnog pojma kulture pojmom identiteta. Ipak, kreativno apsorbujući sociološko istraživanje društvenih grupa, kako u istraživanju funkcija različitih fenomena u relaciji sa potrebama društvenih grupa, tako i u uočavanju elemenata konstrukcije, antropologija ima mogućnost da vrši istraživanja grupnog identiteta.

Individualni identitet

Pojedinac nije fokus antropološkog istraživanja. U nekim, doduše, retkim slučajevima pojedinac je bio sredstvo prezentacije širih kulturnih procesa, kao što je to slučaj u tzv. antropološkim biografijama. Njihov domet je ograničen i svako prenaplašavanje subjektivnog, antropologiju vodi u postmodernističku disoluciju i pretvara je u lepu

književnost (Kovačević, 2006b). Međutim, elementi individualnog identiteta su sociološki i antropološki prepoznatljivi i ne predstavljaju psihologizirajuće proizvoljnosti. Pod tim elementima podrazumevaju se društvene uloge koje su u svakom antropološki rukovođenom etnografskom opisu plemena, sela ili kulture imale značajno mesto. Brojne, raznovrsne, isprepletene društvene uloge koje pojedinac ima u svom društvenom životu predstavljaju skupove pravila koja definišu ponašanje i one su legitimno polje proučavanja i sociologije i antropologije, samo treba uvek imati u vidu da se tu ne radi o individualnim identitetima, bez obzira na to što uloge realizuje pojedinac, već o ulogama koje su rezultat njihovog društvenog delanja.

Zaključak

Na kraju razmatranja različitih identiteta i mogućnosti njihovog antropološkog proučavanja potrebno je vratiti se na pitanje koje je implicitno sadržano na početku teksta - da li je u identitetu (identitetima) antropologija našla novi ključni pojam kojim će opravdati svoje postojanje, posедуjući više ili manje ekskluzivno polje istraživanja. Odgovor je negativan, ali se može zaključiti da antropologija može dati značajan doprinos proučavanju različitih vrsta identiteta, mada identitet ne može supstituisati destruisani pojam kulture koji je dugo bio glavna odrednica mesta antropologije u okviru društvenih i humanističkih nauka. Umesto dekonstruktivističkog trijumfalizma usled uništenja ključnog

pojma, potrebno je nastojati da se on, uz uzimanje u obzir mnogih elemenata iznete kritike, rekonstruiše i teorijski povрати mesto antropologije. To će biti lakše utoliko što mesto nije bilo ugrožavano rezultatima ozbiljnih antropoloških interpretativnih istraživanja i njihovom recepcijom u ostalim društvenim i humanističkim naukama, već samo ideološkim i teorijskim raspravama i debatama o nauci, kao i povratnim dejstvom tih rasprava na same antropologe.

Literatura

- Banić-Grubišić, Ana. 2010. Romski hip hop, kao multikulturalistički saundtrek. R-point: Pedagogija jedne politike, , sv. 1.
- Erdei, Ildiko. 2012. Čekajući Ikeu. Potrošačka kultura u postsocijalizmu i pre njega. "Etnološka biblioteka," Beograd.
- Gurvič, Žorž. 1965. Savremeni poziv sociologije, "Veselin Masleša," Sarajevo.
- Ковачевић, Иван. 2005. Из етнологије у антропологију (Српска етнологија у последње три деценије, 1975-2005.) *Зборник Етнографског института САНУ*, 21.
- Ковачевић, Иван. 2006а. *Антропологија транзиције*, "Етнoлошка библиотека", Београд.
- Kovačević, Ivan. 2006 b. Individualna antropologijan ili antropolog kao lični guslar, *Etnoantropološki problemi*, sv.1.
- Kovačević, Ivan. 2008. , , 5.
- Mijić, Emilija. 2012. *Recentna spomenička kultura Zapadnog Balkana: Pop-heroji i tradicija*, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar, Beograd.

Popović, Mihajlo. 1966. Predmet sociologije, Institut društvenih nauka, Beograd.

Прелић, Младена. 1996. После Фредрика Барта: Савремена проучавања етницитета у комплексним друштвима, *Гласник Етнографског института САНУ*, XLV, Београд.

Simpson-Hebert i dr, 2006. Mayling Simpson Herbert, Aleksandra Mitrović, Gradimir Zajić, Miloš Petrović, *Papirnatı Život. Romi sakupljači otpada u Beogradu*, Otkrovenje i društvo za unapređenje Romskih naselja, Beograd.

Sadržaj

Danijel Sinani	
URBANI KULTURNI IDENTITETI I RELIGIOZNOST U SAVREMENOM KONTEKSTU	5
Ivan Kovačević i Vladimira Ilić	
NEKI PROBLEMI PROUČAVANJA IDENTITETA U SRBIJI	11
Bojan Žikić i Marija Ristivojević	
БЕОГРАД КАО КУЛТУРНИ СИМБОЛ: МОГУЋИ ТЕМАТ ЕТНОЛОШКОГ И АНТРОПОЛОШКОГ ПРОУЧАВАЊА У ОКВИРУ ПОКУШАЈА ФОРМУЛИСАЊА ПРЕДЛОГА ЗА БЕОГРАДСКЕ СТУДИЈЕ	29
Miloš Milenković	
O (NE)MOGUĆNOSTI ZAŠTITE RELIGIJSKIH KONCEPTA I PRAKSI KAO NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U KONTEKSTU PRIDRUŽIVANJA REPUBLIKE SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI	49
Ljubica Milosavljević i Marko Pišev	
PRILOG PROUČAVANJU URBANOG KULTURNOG NASLEĐA PUTEM DEKONSTRUISANJA PROCESA KONSTRUISANJA STAROSTI KAO DRUŠTVENOG PROBLEMA U SRBIJI: PRELIMINARNA RAZMATRANJA	81

Marija Ristivojević i Bojan Žikić PREDSTAVE O ROKENROLU KAO URBANOM KULTURNOM NASLEĐU	101
Marko Pišev i Ljubica Milosavljević MESTA STRAHA: TRETMAN URBANIH FENOMENA U MODERNOJ HOROR PROZI – ANTROPOLOŠKA PERSPEKTIVA	119
Ana Banić Grubišić SLIKA GRADA U FILMOVIMA POSTAPOKALIPSE	149
Ivana Gačanović O DECENTRIRANJU NAVIJAČKIH IDENTITETA: IMA LI ROMANTIKE U NAVIJANJU?	173
Vladimira Ilić i Mladen Stajić RELIGIJA I EMOCIJE: MOGUĆI PRAVCI IZUČAVANJA ...	197
Nina Kulenović i Danijel Sinani ALTERNATIVNI RELIGIJSKI IDENTITETI: CRKVA ISUSA HRISTA SVETACA POSLEDNJIH DANA – OPŠTI PODACI I STRUKTURA ORGANIZACIJE	215
Mladen Stajić i Nina Kulenović KRATKA ISTORIJA CRKVE ISUSA HRISTA SPD U SVETU I NA PROSTORU BIVŠE JUGOSLAVIJE	241

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2013.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

2:39(082)

УРБАНИ културни идентитети и религиозност у савременом контексту : тематски зборник / уредио Данијел Синани. – Београд : Српски генеалошки центар : Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета, 2013 (Београд : Српски генеалошки центар). – 270 стр. ; 17 цм. – (Етнолошка библиотека / [Српски генеалошки центар] ; књ. 73)

Тираж 500. – Стр. 5-9: Предговор / Данијел Синани. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-83679-89-8

- a) Религија – Антрополошки аспект – Зборници
- b) Културни идентитет – Зборници

COBISS.SR-ID 203678988